

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
з метою захисту права власності Українського народу»
*(реєстр. № 9218 від 18.04.2023 р.)**

Згідно з Пояснювальною запискою проектом Закону пропонується:

- 1) встановити заборону для держави-агресора та її громадян, юридичних осіб та міжнародних об'єднань, організацій, створених і зареєстрованих відповідно до законодавства держави-агресора, набувати право власності на землю, земельні ділянки, ліси, надра, користуватися водними об'єктами;
- 2) зобов'язати зазначених осіб відчужити право власності та/або користування такими об'єктами протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом;
- 3) анулювати всі дозволи на спеціальне водокористування, надані зазначеним особам, протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом;
- 4) закріпити положення, згідно з яким не допускається продаж земельних ділянок державної або комунальної власності державі-агресору, громадянам держави-агресора, юридичним особам та міжнародним об'єднанням чи організаціям, створеним і зареєстрованим відповідно до законодавства держави-агресора;
- 5) передбачити, що будь-яка діяльність держави-агресора, юридичних осіб, міжнародних організацій, об'єднань громадян, створених і зареєстрованих відповідно до законодавства держави-агресора, громадян держави-агресора у виключній (морській) економічній зоні України заборонена.

Конституція України та низка міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, та які стали частиною національного законодавства України, допускають можливість обмежувати права людини за певних обставин та умов. До таких обставин належать акти збройної агресії, які ставлять під загрозу не лише територіальну цілісність нашої держави, її політичну незалежність, державний суверенітет, а й існування самої держави, що є об'єктом агресії, як такої.

Так, Конституційний Суд України, ухвалюючи Рішення про конституційність Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та / або тимчасово окупувала частину території України», вказав, що сучасне міжнародне право кваліфікує збройну агресію як тяжкий міжнародний злочин. Відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй держава, що зазнала збройного нападу, має право на самозахист. Захищаючи себе, вона може вдаватися до застосування щодо держави-агресора збройної сили та обмежувальних заходів, що поширюються як на її громадян, так і на іноземців (абзац третій підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022).

Отже, самі по собі обмеження майнових прав, передбачені проектом Закону, не є такими, що суперечать Конституції України чи міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому, такі обмеження повинні встановлюватися з легітимною метою (збереження природних об'єктів права власності Українського народу від злочинних дій держави, яка розпочала повномасштабну війну проти України, та її резидентів, а також унеможливлення набуття такими суб'єктами права власності на землю, земельні ділянки, ліси, надра, користування водними об'єктами тощо) і відповідати принципам правової визначеності та пропорційності.

Правовий аналіз законопроекту дозволяє висловити такі зауваження та пропозиції.

1. Щодо заборони для держави-агресора та її громадян, юридичних осіб і міжнародних об'єднань, організацій, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства держави-агресора, набувати право власності на землю, земельні ділянки, ліси, надра, користуватися водними об'єктами, зазначимо таке.

Законопроект не містить визначення поняття «держави-агресора», як і посилання на Закон, відповідно до якого іноземна держава визнається «державою-агресором». При цьому, у чинному законодавстві передбачено принаймні три способи визнання іноземної держави «державою-агресором».

По-перше, у частині першій статті 1 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 3 березня 2022 року № 2116-ІХ міститься норма, відповідно до якої «Російська Федерація – держава, яка рішенням Верховної Ради України відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року визнана державою-агресором і здійснює збройну агресію проти України». Такими рішеннями Верховної Ради України є: Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором від 27 січня 2015 року № 129-VIII, а також Заява Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 року № 337-VIII.

По-друге, у пункті 1 розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та / або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII вказується, що «під Законом, яким іноземна держава визнається такою, що здійснила військову агресію проти України та / або тимчасово окупувала частину території України, мається на увазі Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово

окупованій території України» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 26, ст. 892) та / або інший закон, яким іноземна держава визнається такою, що вчинила збройну агресію проти України та / або тимчасово окупувала частину території України».

По-третє, у статті 5-1 Закону України «Про санкції» неодноразово використовується поняття «держава-агресор» без визначення його змісту та вказівки на те, яким чином іноземна держава визнається «державою-агресором».

Тому при запровадженні запропонованих у проекті обмежень майнових прав для забезпечення принципу правової визначеності доцільно узгодити між собою вказані підходи, встановивши: фактичну підставу (вчинення іноземною державою акту агресії проти України); правову основу (Статут Організації Об'єднаних Націй та Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року, Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року, Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року); порядок визнання іноземної держави «державою-агресором» (рішенням Верховної Ради України чи Законом України); необхідність врахування при цьому рішень міжнародних органів (наприклад, Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй).

2. Щодо зобов'язання держави-агресора та її громадян, юридичних осіб і міжнародних об'єднань, організацій, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства держави-агресора, відчужити право власності та / або користування природними об'єктами права власності Українського народу (землею, земельними ділянками, лісами, надрами) протягом трьох місяців у разі набрання чинності цим законом, слід зазначити таке.

На сьогодні Законом України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку Російська Федерація розв'язала й веде проти України та Українського народу з порушенням норм міжнародного права, вчиняючи злочини проти людства, передбачене примусове вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та об'єктів права власності її резидентів із мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна на підставі і в порядку, встановлених цим Законом. При цьому, Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» охоплює вужче коло суб'єктів: лише Російську Федерацію та її резидентів – юридичних осіб (їх філії, представництва), що здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України на території України, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких прямо або опосередковано є Російська Федерація та / або у яких Російська Федерація прямо або опосередковано чи юридичних осіб, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких є Російська Федерація та / або у яких Російська Федерація прямо або опосередковано має

частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, інше членство (участь у будь-якій формі) у юридичній особі.

Тому з метою уникнення колізії між нормами права необхідно положення законопроекту щодо зобов'язання держави-агресора та її громадян, юридичних осіб і міжнародних об'єднань, організацій, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства держави-агресора, відчужити право власності та / або користування природними об'єктами права власності Українського народу (землею, земельними ділянками, лісами, надрами) узгодити з положеннями щодо примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та об'єктів права власності її резидентів з мотивів суспільної необхідності.

Принагідно зазначимо, що примусове вилучення об'єктів права приватної власності фізичних осіб відповідно до частини п'ятої статті 41 Конституції України в умовах воєнного стану допускається лише з наступним повним відшкодуванням їх вартості. У зв'язку з цим відмітимо, що згідно з частиною шостою статті 41 Конституції України за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом, може бути застосована конфіскація майна.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*